

การแปลงเปลี่ยนสถานภาพจากผู้สูญเสียไปสู่ นักกิจกรรม สังคมของผู้หญิงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

The Transformation of Women in the Three Southern Border
Provinces from Victims into Social Activists

زاریฮาน สุหลง¹

1 นิสิตปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสียมาสู่ นักกิจกรรมสังคม และระบุเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่เป็นนักกิจกรรมและเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียสมาชิกในครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวถูกดำเนินคดีความมั่นคงในพื้นที่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงนักกิจกรรมได้ปรับเปลี่ยนตัวเองในระดับทัศนคติ พฤติกรรม และ วิถีชีวิต อันได้แก่การค้นพบศักยภาพของตนเอง ทัศนคติต่อผู้อื่น และ การหันมาทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น ขณะที่ยังมีภาระดูแลครอบครัว เงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งมาจากการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายทางสังคมในกระบวนการเยียวยา ที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน การรับฟังปัญหาของผู้อื่น และการเรียนรู้ประสบการณ์เพื่อแก้ไขปัญหาที่ต้องเผชิญร่วมกัน เครือข่ายกิจกรรมเป็นทุนทางสังคมที่เอื้อให้ผู้หญิงผู้สูญเสียทำงานเพื่อส่วนรวมได้ (public sphere) ส่วนทุนทางสังคมดั้งเดิมอันได้แก่ ครอบครัวและเครือญาติช่วยประคับประคองชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (private sphere) นอกจากนี้ ผู้หญิงผู้สูญเสียสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้มากขึ้นแตกต่างกัน ผู้หญิงส่วนหนึ่งก้าวไปสู่การสร้างพื้นที่สันติภาพ ขณะที่ส่วนหนึ่งทำงานเพื่อสร้างโอกาสการดำรงชีพ ทั้งนี้ยังมีปัจจัยเนื่องมาจากการมีทุนมนุษย์หรือศักยภาพและประสบการณ์ส่วนบุคคลไม่เท่ากันด้วย

คำสำคัญ : ผู้หญิงผู้สูญเสีย, ผู้หญิงนักกิจกรรม, การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง สามจังหวัดชายแดนใต้, ทุนทางสังคม, การเยียวยา

ABSTRACT

This study aims to explain the transformation of woman in the three southern border provinces from victims of violence by which family members were killed or prosecuted, to social activists; and to identify certain conditions of such transformation. Woman activists in Pattani, Yala and Narathiwat whose family affected by violence were interviewed. The results show that women activists have transformed themselves at the level of attitudes, behaviors and life pattern. They have discovered their own potential, changed attitude towards others and worked for the community while still caring for the families. The becoming of social activists is attributed to the fact that the women were linked to social networks in the healing process in which they worked together, helped one another, listened to the others, learned from collective experiences. The social network of activism serves as social capital allowing the women to be able to work in the public sphere. Traditional social capital including family and kinship helps secure the private sphere of personal and family life. In addition, woman-turn-activists exerts their public roles differently, varied from simply securing livelihood to engaging in peace building. This is due to uneven human capital of personal capability and past experiences of each individual woman activist.

Keywords: Women, Victim, Social activist, The southern border provinces

บทนำ

ห้วงเวลากว่า 10 ปีนับแต่การปะทุขึ้นของเหตุการณ์ปล้นปืนในกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จังหวัดนราธิวาสเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 เป็นเสมือนกระบอกเสียงที่เปิดฉากให้เห็นภาพของปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยอย่างชัดเจนเป็นเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอนาหวี อำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 ได้เกิดสถานการณ์ไม่สงบเพิ่มอีกหนึ่งอำเภอได้แก่อำเภอสะเดา ในสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นจะเป็นเหตุการณ์ลอบทำร้าย วางเพลิง วางระเบิด และจลาจลเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าจะมีความเคลื่อนไหวในลักษณะต้องการแบ่งแยกดินแดนบริเวณปัตตานีมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ แต่ความรุนแรงได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน ในช่วงเวลานี้เองจึงเรียกได้ว่าเป็นการเปิดฉากความรุนแรงที่เปิดเผยมากที่สุด สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้เคลื่อนเข้าสู่ใก้ลภาวะรัฐล้มเหลว (Failed states) อันเป็นอาการของรัฐที่ไม่สามารถประกันความปลอดภัยให้กับพลเมืองของตนได้ และไม่สามารถให้บริการสาธารณะกับผู้คนในรัฐได้ อีกทั้งยังดูเหมือนมีอาณาบริเวณที่อำนาจรัฐเข้าไม่ถึงมากขึ้นเรื่อยๆ (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ 2549, หน้า 51)

ความรุนแรงยังคงก่อตัวมากยิ่งขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ชายแดนใต้แทบทุกสาขาอาชีพและทุกศาสนานับแต่ปี พ.ศ. 2547 ปัญหานี้ได้ผ่านการทำงานของรัฐบาลมาแล้ว 8 ชุด นายกรัฐมนตรี 7 คน และผ่านการรัฐประหาร 2 ครั้ง ทางรัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณและกำลังพลด้านความมั่นคงลงไปปฏิบัติหน้าที่กว่าพันนายเพื่อช่วยเหลือและดูแลสถานการณ์ชายแดนใต้อย่างมหาศาล โดยหวังว่าจะสามารถคลี่คลายความขัดแย้งให้เบาบางลงได้ แต่อย่างไรก็

ยังเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งข้อเท็จจริงระบุว่า การเสียชีวิตของชาวมุสลิมมากกว่า 200 คนเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การใช้กำลังปราบปรามของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี และที่อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส จนถึงขณะนี้ยังไม่มี การดำเนินคดีต่อเจ้าหน้าที่รัฐที่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ดังกล่าวแต่อย่างใด (คณะกรรมการต่างประเทศ วุฒิสภา 2549, หน้า 30) นับตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ. 2547 จนถึง ธันวาคม พ.ศ. 2558 กำลังพลทั้งทหาร ตำรวจ อาสาสมัคร เจ้าหน้าที่ ครู นักบวช คนท้องถิ่น และผู้เห็นต่างจากรัฐ เสียชีวิตรวม 5,300 คน บาดเจ็บ 10,000 คน (Wassana 2015, p. 1) ในขณะที่ตัวเลขของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ ไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ต้องกลายเป็นหญิงหม้ายจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักจำนวน 2,800 คน ซึ่งพวกเธอต้องกลายเป็นผู้นำครอบครัวและส่งผลให้มี เด็กกำพร้าจำนวนมากขึ้นกว่า 6,000 คน (แวลีเมาะ 2557)

ช่วงสิบปีที่ผ่านมาความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่อง และยังสะท้อนถึงผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์ ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้ที่ตกเป็นภาระของรัฐที่ต้องได้รับ ‘การเยียวยา’ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรีที่สูญเสียเสาหลักของครอบครัว หญิงหม้ายที่สูญเสียสามี แม้ที่สูญเสียลูกชาย ลูกสาวที่สูญเสียพ่อ น้องสาวและพี่สาวที่สูญเสียน้องชาย ซึ่งเหตุการณ์ การสูญเสียคู่สมรสเป็นเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงมากที่สุดที่ทำให้ครอบครัวต้องปรับตัวอย่างมากในการเผชิญกับภาวะวิกฤตดังกล่าว ทำให้หญิงหม้ายเหล่านี้เกิดอาการ หวาดวิตกต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและความรุนแรงจากสถานการณ์ความสงบ เผยให้เห็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมเด่นชัด รวมไปถึงความ รุนแรงในครอบครัวและความซับซ้อนของปัญหาที่สัมพันธ์กับมิติศาสนา จารีต และ วัฒนธรรม (อัมพร 2551, หน้า 114-162) สำหรับผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาค ใต้แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิม แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้มีเพียงผู้หญิงมุสลิมเท่านั้น แต่รวมถึงผู้หญิงจากทุกศาสนา ทุกเพศ ทุกวัย และยังมีความสลับซับซ้อนของมิติทาง

สังคมและวัฒนธรรม ผู้หญิงจึงไม่ได้เพียงเผชิญกับผลกระทบจากความไม่สงบเท่านั้น หากต้องเผชิญกับผลกระทบจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมและเหลื่อมล้ำ เพราะความแตกต่างของปัจจัยต่างๆ ในสังคมซึ่งดำรงอยู่ก่อนความไม่สงบ และความไม่เป็นธรรมในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตและสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง เช่น ประสบการณ์การถูกกดขี่ผู้หญิงในหลายสังคม การถูกบังคับให้แต่งงานอายุน้อย การมีลูกเป็นจำนวนมาก การขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสม และสอดคล้องต่อตลาดแรงงาน สามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างเป็นอิสระ พึ่งพาตนเองได้ การได้รับโอกาสทางการศึกษา และการตัดสินใจมีครอบครัวด้วยความพร้อมและสมัครใจ (จิตต์ประภัสสร 2559) จากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงท่ามกลางความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ความสำคัญของพวกเธอเหล่านี้ถูกกดดันเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการขาดเสาหลักที่มีบทบาทสำคัญภายในครอบครัว และการที่ต้องเผชิญกับสังคมที่ต่างออกไปจากสถานะเดิมอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้หญิงในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้หญิงจำนวนมากเป็นกำลังสำคัญในกลไกของทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ ที่มีบทบาทในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งโดยตรงและทางอ้อม เช่น การพัฒนาชุมชน สุขภาพอนามัย การศึกษา การช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมากขึ้น สอดคล้องกับข้อมูลที่มาจากรายงานสถานการณ์เด็กและผู้หญิงจังหวัดชายแดนใต้ ปี พ.ศ. 2556 (มูลนิธิผสานวัฒนธรรม กลุ่มด้วยใจ และเครือข่ายส่งเสริมสิทธิมนุษยชน 2556, หน้า 16) ภายใต้โครงการส่งเสริมความรู้ด้านกฎหมายให้กับองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานด้านสิทธิเด็กผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ระบุว่าผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 หลังมีความขัดแย้งมากขึ้นก็ได้เปลี่ยนบทบาทอย่างสิ้นเชิง จากความเป็นผู้หญิงมุสลิมที่มีบทบาทในบ้านเป็นหลัก จำเป็น

ต้องก้าวออกมาสู่สังคมไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงในเชื้อชาติและศาสนาใด จากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัวอันเป็นที่รักในรูปแบบต่างๆ การถูกจับหรือถูกควบคุมตัว การถูกดำเนินคดี การถูกตัดสินลงโทษในฐานะกระทำความผิดเกี่ยวข้องกับ ความมั่นคง หรือต่อมาถูกปล่อยตัวหลังการยกฟ้องหรือสิ้นสุดการลงโทษ การหลบหนีจากการถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐ การเสียชีวิตของพ่อ สามี หรือลูกชาย

บทบาทที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ผู้หญิงสามารถก้าวข้ามความกลัวจนกลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะพลังของผู้หญิงเหล่านี้เป็นพลังหนึ่งที่จะสร้างความหวังและเยียวยาให้กับผู้หญิงด้วยกันและอาจเป็นส่วนประกอบสร้างให้เกิดสันติภาพและความสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคต (เสาวรสและอุทิศ 2558, หน้า 228)

การก้าวข้ามความกลัวที่เป็นเพียง ‘ผู้ถูกกระทำ’ มายืนเป็นแนวทางในการเรียกร้องหาสันติภาพในบ้านเกิดของตนจึงเป็นก้าวสำคัญของ ‘ผู้แปลงเปลี่ยน’ จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อการศึกษของเราในครั้งนี้ นอกจากการได้ศึกษาถึงกระบวนการที่แปลงเปลี่ยน (Transformation process) ยังทำให้เราได้มองเห็นภาพกว้างของสถานการณ์ผู้หญิงในบทบาทของนักเคลื่อนไหวท่ามกลางเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สามารถรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายและกลุ่มสัมมาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวสู่บทบาทของนักเคลื่อนไหวเพื่อยุติความขัดแย้งด้วยสันติภาพซึ่งไม่ได้เป็นเพียงสะท้อนถึงการตื่นตัวของผู้หญิงในพื้นที่เพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนถึงโครงสร้างทางสังคมโดยเฉพาะมิติชายหญิงที่เปลี่ยนไป

บทความนี้เกิดขึ้นจากการวิจัยเพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) บทบาทของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จาก ‘ผู้สูญเสีย’ สู่บทบาทสาธารณะของการเป็น ‘นักกิจกรรมสังคม’ และเพื่อระบุเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้าน

สันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งค้นหาความจริงจากเหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ตามความเป็นจริง โดยจะตีความและทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์และพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ถูกศึกษา โดยให้ความสำคัญต่อการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) มีลักษณะเฉพาะเจาะจง มีขอบเขตกำหนดชัดเจน ในการศึกษาครั้งนี้ใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งการแสวงหาคำตอบหรือการสร้างองค์ความรู้ด้วยการใช้หนังสือ (text) และเอกสาร (document) (Scott 2006) รวมทั้งการสังเกตการณ์ภาคสนาม จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงข้างต้น จึงต้องมีการเลือกกรณีศึกษา ซึ่งจะเลือกกรณีจากการเป็นเหยื่อ จากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากการ สูญเสียสามี ลูก และญาติพี่น้อง ที่เป็นพุทธและอิสลาม โดยเลือกจากผู้สูญเสียในเหตุการณ์สำคัญต่างๆ และมีบทบาทชัดเจนเกี่ยวกับการเป็นผู้นำเครือข่ายในพื้นที่สาธารณะ

แนวคิดการแปลงเปลี่ยนเป็นนักกิจกรรมสังคม

ผู้หญิงพุทธและมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่และเกี่ยวข้องกับคตินิยมมั่นคงสามารถแปลงเปลี่ยนเป็นนักกิจกรรมภาคใต้ มีกระบวนการแปลงเปลี่ยนเพื่อให้ตนเองและครอบครัวข้ามผ่านจากผู้สูญเสียเป็นผู้เคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ กระบวนการแปลงเปลี่ยนต้องใช้กระบวนการเยียวยา ซึ่งประกอบด้วยการได้รับการเยียวยาในด้านต่างๆ กระบวนการใช้ทุนทางสังคม และบทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นทั้งทุนที่มีแต่เดิมและทุนที่สร้างขึ้นภายหลังจากกระบวนการแปลงเปลี่ยน เมื่อกลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ผ่านกระบวนการแปลงเปลี่ยนดังกล่าวและปรับตัวเข้าสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมในพื้นที่ความขัดแย้งตามระดับการแปลงเปลี่ยน ซึ่งเมื่อเข้าสู่การทำงานด้านสังคมจะเริ่มสร้างเครือข่ายร่วมกัน รวมทั้งการมีความเข้าใจต่อเจ้า

หน้าที่รัฐและองค์กรภาคประชาสังคมมากขึ้น ในท้ายที่สุดบทบาทนักกิจกรรมสังคม
จะมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวสันติภาพด้วย

‘เธอ’ ผู้สูญเสียสู่บทบาทสาธารณะนักกิจกรรมสังคม

เรื่องราวของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัว
จากเหตุผลด้านความรุนแรงหรือความอยุติธรรม ซึ่งเป็นเหยื่อของความรุนแรงทาง
อ้อมที่ชัดที่สุด เธอจึงต้องแบกรับภาระความรับผิดชอบมากมาย โดยเฉพาะต้องเป็น
เสาหลักในครอบครัวแทนที่จะเป็นสามีหรือลูกชาย ที่สูญเสียจากเหตุการณ์ความไม่
สงบไม่ว่าจะ เสียชีวิต บาดเจ็บ พิการ ถูกจับกุม หรือได้รับความอยุติธรรม จึงทำให้
ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องเปลี่ยนบทบาทกะทันหัน ดังนั้น การรับมือกับความเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนการรักษาครอบครัวและตนเองให้เข้าใจกับสถานการณ์และหา
ทางรอดท่ามกลางความรุนแรงที่โหมกระหน่ำในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลายเป็นส่วน
สำคัญของพวกเธอเหล่านี้ไปเสียแล้ว เรื่องราวของพวกเธอถูกถ่ายทอดจากความรู้สึก
และความทรงจำที่ยากจะลืมเลือน หรือแม้กระทั่งการบังคับให้ลืมก็ຍ่อมยากสำหรับ
พวกเธอ การกระโดดเข้ามาสู่การแปลงเปลี่ยนสู่การเป็นนักกิจกรรมสาธารณะก็ຍ่อม
เป็นการสร้างพื้นฐานความปลอดภัยให้ตนเอง ครอบครัว ตลอดจนชุมชนของตน พวก
เธอต่างให้คำนิยามความหวังจากเสียงของผู้ถูกระทำให้เฉียบแหลมและสะท้อนไปยัง
ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ โดยเฉพาะสันติภาพที่มาจากพลังแห่งความหวังของพวกเธอเป็น
เสมือนหินฟองเล็กๆ ที่สามารถขับเคลื่อนสันติภาพอย่างค่อยเป็นค่อยไปและเห็นเด่น
ชัดในพื้นที่สาธารณะ

เรื่องราวของผู้หญิงผู้ก้าวข้ามจากผู้ถูกระทำมาเป็นนักกิจกรรมสังคมไม่ว่า
จะแขนงใดก็ตาม ซึ่งนำเสนอเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของเรื่องราวทั้งหมด กล่าว
คือ ข้อมูลส่วนตัวและภูมิหลังของชีวิต สถานการณ์และเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน
ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ทำให้แปลงเปลี่ยน บทบาทใหม่จากการแปลง
เปลี่ยน และปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยน

กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ ได้ผ่านช่วงเวลาที่น่าเลวร้ายที่ต้องตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการถูกทำให้มีสถานะเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเพื่อช่วยเหลือคนในครอบครัวอย่างทีในชีวิตนี้คิดว่าอาจจะไม่เกี่ยวข้องที่สุดจากชีวิตปกติสุขธรรมดาของหญิงสาวได้ทั่วไป ที่ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพแม่บ้านและดูแลลูกๆ เท่านั้น แต่เมื่อเจอกรรมกรรมร้ายแรงในชีวิตทำให้ชีวิตของพวกเธอต้องเปลี่ยนแปลงไปตลอดกาล หญิงมุสลิมและพุทธที่ก้าวข้ามจากผู้ถูกกระทำได้นั้นได้รับผลกระทบแบ่งออกเป็น 2 ส่วน **ส่วนที่หนึ่ง** เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรงเนื่องจากสูญเสียบุคคลในครอบครัว เช่น สามี บุตร และญาติ **ส่วนที่สอง** เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษที่บุคคลในครอบครัวเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ถูกจับกุมโดยไม่เป็นธรรม ถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ และสูญเสียจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ ผลกระทบจากสองส่วนที่กล่าวมานั้นเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางชีวิตของผู้หญิงเหล่านี้

เส้นทางชีวิตที่เปลี่ยนแปลงของผู้หญิงได้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงนี้ เริ่มต้นด้วยเรื่องราวภูมิหลังของการใช้ชีวิตที่แสนธรรมดา เกือบทุกคนมีหน้าที่เพียงดูแลครอบครัวในบ้านและมีสามีเป็นผู้นำครอบครัว จนเมื่อมาถึงจุดเปลี่ยนที่ครอบครัวต้องสูญเสียหัวหน้าครอบครัว สมาชิกในครอบครัว กับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ บางรายสูญเสียสามีพร้อมลูก บางรายสูญเสียลูกชายถึงสองคน และบางรายต้องสูญเสียอวัยวะของตนเองในกระบวนการยุติธรรมภายใต้กฎหมายพิเศษที่ต้องต่อสู้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้ตนเองและครอบครัว เมื่อจุดเปลี่ยนเกิดขึ้นในชีวิตของพวกเธอ ชีวิตหลังจากนี้ไปจึงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ไม่ใช่เพื่อตัวเองเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องทำทุกอย่างเพื่อคนในครอบครัวที่ยังเหลืออยู่ให้มีชีวิตอยู่ต่อไป ผลที่ตามมาอย่างชัดเจนของพวกเธอคือ ผลกระทบด้านจิตใจ ซึ่งเกิดจากการสูญเสียบุคคลในครอบครัวไปโดยกะทันหันและรวดเร็ว จุดเปลี่ยนตรงนี้เองที่ทำให้มีการตั้งรับและเปลี่ยนแปลงจากการสูญเสียและเลือกที่จะเรียนรู้การใช้ชีวิตท่ามกลางความสูญเสียให้มีชีวิตที่ปกติที่สุดกับตนเองและครอบครัวที่เหลืออยู่ กระบวนการ

ปรับตัวที่เกิดขึ้นจากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้หญิงพุทธและมุสลิมที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงนั้น จึงเป็นสิ่งที่ผลักดันให้พวกเธอสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่บทบาทใหม่ ปัจจัยตามสมมติฐานที่ทำให้เกิดการแปลงเปลี่ยน (Transformation) ไปสู่การเป็นนักกิจกรรมคือ กระบวนการเยียวยา กระบวนการใช้ทุนทางสังคม และบทบาทผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งบทบาทอย่างหลังก็ยังคงผลักดันให้เกิดการแปลงเปลี่ยนไปสู่กระบวนการปรับตัวอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ทั้งกระบวนการเยียวยาและการใช้ทุนทางสังคมล้วนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบก้าวเข้ามาทำงานในพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมที่สามารถช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงอีกทอดหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้เข้าร่วมกลุ่มภาคประชาสังคมของผู้หญิงและกลุ่มประชาสังคมอื่นๆ ซึ่งเป็นการหยิบยื่นโอกาสการทำงานสาธารณะแก่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ให้สามารถพลิกบทบาทจากเหยื่อสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคมได้ในที่สุด

กระบวนการที่แปลงเปลี่ยนและผลกระทบ

กระบวนการของการเยียวยาที่สร้างทุนทางสังคมของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีการปรับตัวและแปลงเปลี่ยนไปจากบทบาทเดิมสู่บทบาทของนักกิจกรรมเพื่อสังคม และการเปิดพื้นที่ของการทำงานด้านประชาสังคมของผู้ได้รับผลกระทบเหล่านี้

1) ผลกระทบต่อการดำรงชีวิต

จากผลการศึกษากลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบ พบว่าได้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจและสุขภาพขึ้นเป็นลำดับแรก สร้างความเครียดและวิตกกังวลในทุกๆ วันที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวจากเหตุการณ์ความรุนแรง โดยเฉพาะในรายที่สูญเสียมากกว่าหนึ่งราย ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้จะต้องแบกรับภาระทางสังคม เศรษฐกิจ และ

การเลี้ยงดูลูกหรือผู้ที่อยู่ในครอบครัวโดยลำพัง กลายเป็นผู้นำครอบครัวไปโดยปริยาย ภาระที่ตามมาเหล่านี้สร้างความเครียดจนถึงกับมีอาการซึมเศร้าและเก็บตัว ไม่สามารถพบเจอผู้คนและทำงานหาเลี้ยงตนเองได้ในช่วงแรกหลังจากสูญเสียสามี จากเหตุการณ์ความรุนแรง ปัญหาด้านความมั่นคงปลอดภัยเป็นอีกผลกระทบหนึ่งที่ทำให้ผู้ได้รับผลกระทบเกิดความไม่ปลอดภัย การที่บุคคลในครอบครัวเสียชีวิต มีส่วนทำให้เกิดการเชื่อมโยงไปยังครอบครัวอื่นซึ่งอาจจะเกิดความรุนแรงระหว่างครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์ต่อกันเกิดความหวาดระแวงและไม่ปลอดภัย ส่วนในกรณีที่ครอบครัวผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายพิเศษหรือความมั่นคงทำให้คนในครอบครัวรู้สึกถึงความไม่ปลอดภัยทั้งจากสังคมรอบข้างและจากเจ้าหน้าที่รัฐเอง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัญหาที่ตามมาที่เห็นได้ชัดเจน เพราะการที่ผู้หญิงต้องสูญเสียบุคคลในครอบครัวที่เป็นผู้นำครอบครัวและมีหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวไปจึงเท่ากับการขาดท่อน้ำเลี้ยงสำคัญของครอบครัวไป อย่างไรก็ตามรายได้ที่เป็นการสูญเสียเกิดจากความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการรับรองจากสามฝ่าย² สามารถขอรับเงินเยียวยาในฐานะผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เต็มจำนวน แต่ในกรณีของครอบครัวของผู้หญิงที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ในเหตุการณ์สำคัญ กล่าวคือ เหตุการณ์ตากใบ เหตุการณ์กรือเซะ เป็นต้น ส่วนใหญ่ครอบครัวยังคงมีสภาพยากจนและยังไม่ได้มีการพิจารณาจากการรับรองสามฝ่าย จึงไม่ได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายจากรัฐ ทำให้การดำรงชีวิตของกลุ่มนี้มีความยากลำบาก ต้องดิ้นรนทำงานที่มีรายได้ไม่แน่นอนและไม่สามารถเลี้ยงดูลูกๆ อย่างเหมาะสมได้ นำมาซึ่งปัญหาครอบครัว เมื่อผู้หญิงในครอบครัวกลายเป็นผู้หารายได้หลักแทนสามีที่เสียชีวิตทำให้เวลาที่จะดูแลครอบครัวและลูกๆ ลดน้อยลงไป และผลกระทบจากความรุนแรงยังส่งผลให้ลูกๆ เกิดอาการเครียด วิตกกังวล และในบางรายถูกสาว

2 การรับรองจากสามฝ่าย คือคณะกรรมการสามฝ่าย คือ ตำรวจ ทหาร และภาคปกครอง พิจารณารับรองเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสามารถขอรับเงินช่วยเหลือเยียวยาได้ครบถ้วน

ได้รับผลกระทบทางจิตใจอย่างหนักจนไม่สามารถเรียนหนังสือได้หลังจากสูญเสียผู้เป็นพ่อไปในสถานการณ์ความรุนแรง

2) **สาระสำคัญของการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation)**

การแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสียคู่สมรสทางสาธารณะของการเป็นนักกิจกรรมสังคม เป็นการก้าวข้ามวิกฤติในชีวิตที่ต้องใช้การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของตนเองที่จะผ่อนคลายความรุนแรงที่เกิดขึ้น สิ่งสำคัญคือควรเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างความขัดแย้งและการแปลงเปลี่ยน ซึ่งประกอบด้วยสี่มิติได้แก่ มิติส่วนบุคคล มิติข้อมูลเชิงสัมพันธ์ มิติทางโครงสร้าง และมิติทางวัฒนธรรม ที่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ต้องก้าวผ่าน John Paul Lederach ได้อธิบายการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งว่าเป็นมุมมองที่เชื่อว่าความขัดแย้งทำให้หมดไปไม่ได้ แต่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งจึงมุ่งทำให้ความขัดแย้งที่หยั่งรากลึก แก้ไขยาก และยืดเยื้อเรื้อรังเปลี่ยนเป็นความขัดแย้งที่ขยับตัวไปสู่ความสร้างสรรค์มากขึ้น นั่นคือใช้ความรุนแรงน้อยลง หรือต่อสู้กันด้วยวิธีการอื่นที่ไม่ใช้ความรุนแรง สันติภาพไม่ได้เกิดภายหลังข้อตกลง และไม่ใช้ค่าที่สวयงามหรุหระเท่านั้น หากแต่ต้องสร้างให้ผู้คนในพื้นที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมและสัมผัสได้จริง เช่น การเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

2.1) การทำให้เกิดเพื่อนไม่ใช่ศัตรู

ในสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีรูปแบบความขัดแย้งที่ยาวนานและจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้ผู้คนในพื้นที่รู้สึกหวาดกลัว ในช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้น นอกจากนี้เรายังต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นในหลายระดับระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ซึ่งมักจะนำไปสู่ความคลุมเครือซึ่งก่อให้เกิด

ความรู้สึกไม่ปลอดภัย สถานการณ์เช่นนี้มักทำให้ต้องรับหาทางออกจากความขัดแย้งให้รวดเร็วที่สุดเมื่อการเข้ามาอยู่ในความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจึงต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองตามสถานการณ์ เมื่อกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงยิ่งต้องหาทางที่จะขยับออกและเลือกที่จะอยู่ในแนวทางใด เช่น การเข้ามาทำงานในภาคประชาสังคม การเข้าร่วมสานเสวนา ทั้งนี้ก็เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นภายในสังคม และเปิดกว้างทางความคิดให้มากขึ้น นั่นเป็นสิ่งที่มาที่ต้องทำให้เป็นเพื่อนไม่ใช่ศัตรูและตระหนักถึงศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ สิ่งหนึ่งที่สำคัญมีการสร้างความเป็นเพื่อนคือการไว้วางใจต่อกัน การสร้างความเชื่อใจกันในระหว่างกลุ่มต่างๆ จนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายที่มีนักกิจกรรมร่วมกันทำงานมากยิ่งขึ้น ตรงนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะสามารถก้าวไปสู่สันติภาพ และสิ่งที่สำคัญต่อมาคือการสร้างเป้าหมายเดียวกันที่จะเปลี่ยนแปลงท่ามกลางความขัดแย้งจนสามารถให้เกิดความรุนแรงน้อยลง

2.2) การรับฟังและมีส่วนร่วม

การเข้ามามีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมของกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเป็นการสร้างกลุ่มที่จะทำงานด้านสังคม และยังเปิดโอกาสให้แสดงศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตัวของผู้หญิงเหล่านี้ โครงการเยียวยาจิตใจด้วยสันติวิธีของภาคประชาสังคมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการรับฟังและการมีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัด การที่กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบได้เข้ามามีกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและที่สำคัญคือ การที่ทุกคนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับวิกฤตชีวิตที่ทุกคนได้เผชิญ ให้ได้รับฟังเรื่องราวที่แต่ละคนได้เจอและประสบมาในชีวิต เป็นเสมือนการร่วมรับฟังผู้ที่ประสบและได้รับความรุนแรงแบบเดียวกัน ตรงนี้จึงเป็นเสมือนการช่วยกันเยียวยาจิตใจให้กันและกัน กิจกรรมดังกล่าวยังช่วยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาในพื้นที่ความขัดแย้งได้อีกด้วย รวมถึงการร่วมเปลี่ยนความคิดที่แตกต่างกันระหว่าง

กันและกัน

3) การแปลงเปลี่ยนภายในตัวบุคคล (Personal dimension)

John Paul Lederach ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ อารมณ์ และจิตวิญญาณของความเข้าใจในการประสบกับความขัดแย้ง จากมุมมองที่เปลี่ยนไปก็มุ่งที่จะเปลี่ยนไม่ว่าจะเป็นไปในทางที่ดีและไม่ดี โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องอาศัยหลักการสองประการคือ **ประการหนึ่ง** คือ การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนเพื่อมุ่งไปสู่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง อาทิ การเคารพศักยภาพและความเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่น การเปิดกว้าง และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม และ**ประการที่สอง** คือการเปลี่ยนความคิดจิตวิญญาณ ของกลุ่มคน ในการปฏิสัมพันธ์เพื่อการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งและการสร้าง สันติภาพ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความอ่อนน้อม การครุ่นคิดทบทวนตนเอง รวมทั้งความมุ่งมั่นและอดสาหะที่จะบรรลุการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว (Lederach, 2003)

จากการศึกษาของผู้วิจัยในครั้งนี้ กรณีศึกษามีการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลที่สามารถแปลงเปลี่ยนไปในความคิดและการปฏิบัติเพื่อปฏิสัมพันธ์ในสังคมมากยิ่งขึ้น แรกเริ่มเมื่อกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้กลายมาเป็นเหยื่อของความรุนแรง นำไปสู่การเกิดความโกรธแค้นและเกลียดชังในศาสนาอื่น โดยเฉพาะผู้หญิงพุทธที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงซ้ำซ้อนในพื้นที่ต่างศาสนิกชน ปักใจเชื่อว่าเป็นฝีมือของคนต่างศาสนา ความคิดเหล่านี้มีโอกาสดังขึ้นกับผู้ที่ได้รับผลกระทบทุกคน ในขณะที่ผู้หญิงเหล่านี้ต้องรับหน้าที่เป็นเสาหลักของครอบครัวสร้างความหนักใจแก่กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้มาก เพราะการพลีรับบทบาทจะเป็นการเปลี่ยนชีวิตพวกเขาให้มีบทบาทมากขึ้นทั้งในบ้านและสังคม

เมื่อกลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงและสามารถแปลงเปลี่ยนไปเป็นนักกิจกรรมสังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไปได้ จาก

สถานะของความเป็นผู้ถูกกระทำให้มาเป็นผู้ที่เล่นบทบาทเป็นแนวหน้าของสังคม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ย่อมมีแตกต่างกันออกไปหลายระดับ การเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งในทางทฤษฎีสามารถเปลี่ยนแปลงไปเป็น 4 มุม คือการเปลี่ยนแปลงด้านมุมมอง การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ การเปลี่ยนแปลงเจตจำนง และการแสดงท่าทีใกล้เคียง

3.1) การเปลี่ยนแปลงด้านมุมมอง: มีความคิดต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไป การค้นพบตัวเองว่ามีศักยภาพที่จะทำงานและมีพลังทางสังคม

การเปลี่ยนในระดับนี้ จะเป็นการเปลี่ยนมุมมองของคนที่อยู่ในความขัดแย้ง มีความคิดต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในพื้นที่ความขัดแย้ง จึงนำไปสู่การมองปัญหาที่เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป ในกรณีของการศึกษาในครั้งนี้ กรณีศึกษาจะค้นพบว่าตัวเขานั้นมีศักยภาพที่จะทำงานสาธารณะ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่ได้มีความต้องการที่จะทำงาน จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะสามารถค้นพบตนเองของผู้คนท่ามกลางความขัดแย้งในพื้นที่ได้

3.2) การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ: มีความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจในสถานการณ์ มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนและแสดงออกมาได้ในระดับที่ลึกกว่ามุมมองความคิด คือการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ความรุนแรงก่อน จึงจะสามารถข้ามมาเป็นการเข้าใจที่จะมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทุกคนในพื้นที่ การแสดงความเข้าอกเข้าใจ ความเมตตาที่มีต่อคนอื่นมากขึ้น นั้นแสดงให้เห็นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจต่อกันก็สามารถทำให้เข้าใจสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

3.3) การเปลี่ยนแปลงเจตจำนง: พฤติกรรมเปลี่ยนไป เข้าร่วมทำงาน

ภาคประชาสังคมเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น

การแสดงออกเชิงพฤติกรรม เป็นการเพิ่มความเข้าใจและสามารถแสดงออกถึงท่าทีที่จะประนีประนอมต่อกันมากยิ่งขึ้น กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเมื่อได้เข้าร่วมภาคประชาสังคมมีมุมมองความคิดที่เปลี่ยนไป และมีการเปลี่ยนแปลงในจิตใจที่จะเข้าใจสถานการณ์ มากยิ่งขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนท่าทีแสดงเจตจำนงที่จะเข้าร่วมและสานต่อการทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งต่อในการศึกษาในครั้งนี้ ก็แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นว่าต้องมีการปรับเปลี่ยนท่าทีในการแสดงออกเชิงสนับสนุนต่อภาคประชาสังคมมากยิ่งขึ้น

3.4) การแสดงท่าทีใกล้เคียง: ยอมรับความแตกต่างและไม่มีอคติ ซึ่งในบริบทของ สถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือการทำงานเพื่อขอพื้นที่ความปลอดภัยให้คนในพื้นที่ และทำงานร่วมกันทั้งไทยพุทธ มุสลิม

ระดับการแปลงเปลี่ยนสูงสุดของการแปลงเปลี่ยนในความขัดแย้งในกรณีศึกษา ค้นพบว่ามีการศึกษาบางรายที่สามารถก้าวเข้ามาถึงระดับนี้ คือการแสดงท่าทีใกล้เคียง คือการที่ผู้หญิงได้รับผลกระทบเหล่านี้ยอมรับความแตกต่างและไม่มีอคติต่อกันไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกันจากทุกศาสนา ซึ่งในส่วนของความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำงานของกลุ่มผู้หญิงในภาคประชาสังคมสามารถไปถึงสู่การเป็นนักเคลื่อนไหวสันติภาพ และมีส่วนร่วมในการเจรจาเพื่อขอพื้นที่ความปลอดภัยท่ามกลางพื้นที่ความขัดแย้ง จนนำไปสู่สันติภาพพื้นที่ในอนาคต

4) ทูตทางสังคมกับการแปลงเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมของตนเองก้าวข้ามจากผู้ถูกระงับไปเป็นแนวหน้าการขับเคลื่อนสันติภาพ ความแน่นแฟ้นของครอบครัว เครือ

ญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน องค์การศาสนา และสถาบันทางสังคมและชุมชนเป็นปัจจัยเริ่มต้นที่ผลักดันให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ข้ามผ่านวิกฤติได้ สิ่งเหล่านี้เป็นทุนเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของการข้ามผ่านความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคม ในขณะที่ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ในบริบทความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้น จากการที่ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบได้รับการเยียวยาจากทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือค่าชดเชยเยียวยา การฝึกอาชีพ และการเยียวยาจิตใจ นำไปสู่การสร้างทุนทางสังคมใหม่ขึ้น ที่ขยายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน และเครือข่ายในพื้นที่ ความสัมพันธ์ที่พัฒนาขึ้นจากความตั้งใจเดียวกันมาจากคนที่หลากหลาย หลายความคิด หลายศาสนา มาทำงานร่วมกันเพื่อ เป้าหมายเดียวคือ การสร้างสันติภาพในพื้นที่ โดยเฉพาะบทบาทของภาคประชาสังคมที่สามารถผลักดันกลุ่มเหล่านี้ให้สร้างเครือข่ายต่อไปในอีกรูปแบบต่างๆ ที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งที่คลายความไม่เข้าใจและก่อให้เกิดการเกื้อหนุนที่ติดต่อกันไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือเยียวยา การช่วยเหลือด้านกระบวนการยุติธรรม และการสร้างพื้นที่เพื่อสันติภาพของผู้หญิง การสะท้อนเสียงและความรู้สึกของผู้ได้รับผลกระทบเองที่ผลักดันให้พวกเขามีเสียงที่ชัดเจนขึ้นและสามารถเป็นแกนนำกลุ่มต่างๆ

นอกจากนี้ ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาพบว่า ทุนมนุษย์ อันได้แก่ ศักยภาพส่วนบุคคล เป็นเงื่อนไขสำคัญไม่น้อย ผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบบางรายมีประสบการณ์การทำงานสาธารณะมาบ้างแล้ว และมีอาชีพที่ต้องพบปะในที่สาธารณะซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่จะดึงศักยภาพของผู้หญิงเหล่านี้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น การได้รับโอกาสเข้ามาร่วมกิจกรรมกับภาคประชาสังคม ได้แสดงออกทางความคิดและเปิดเสรีในการแสดงออกมากขึ้น ก่อให้เกิดการสร้างความเข้าใจและเรียนรู้กันและกัน นำไปสู่การร่วมกันต่อสู้กับความรุนแรงและความขัดแย้งร่วมกัน

บทสรุป

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้มีสองส่วนคือ เพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสียสู่บทบาทสาธารณะของการเป็นนักกิจกรรมสังคม และเพื่อระบุเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่ออธิบายการแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากผู้สูญเสีย สู่บทบาทสาธารณะของการเป็นนักกิจกรรมสังคม จากการศึกษาพบว่า การแปลงเปลี่ยน (Transformation) สถานะเพื่อการก้าวข้ามจากผู้ที่ถูกกระทำ ความรุนแรงไปเป็นนักกิจกรรมสังคมต้องใช้การเปลี่ยนแปลง ความรู้สึกนึกคิดของตนเองที่จะผ่อนคลายความรุนแรง ความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนแปลงไป มีความเห็นอกเห็นใจต่อกัน จนไปถึงมีความเข้าใจต่อสถานการณ์และแสดงท่าทีในการที่จะเป็นการเคลื่อนไหวทางสันติภาพให้เกิดขึ้นในพื้นที่ความขัดแย้งนี้ให้ได้

ผู้หญิงเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงด้านมุมมอง กล่าวคือ มีความคิดต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่เปลี่ยนไปไม่มองเห็นความขัดแย้งเป็นเรื่องของความแตกต่าง และค้นพบตัวเองว่ามีศักยภาพที่จะทำงานและมีพลังทางสังคม จนสามารถที่จะมีการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจที่แสดงความเห็นอกเห็นใจต่อผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเช่นกัน ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นพุทธหรือมุสลิม และมีความเข้าใจในสถานการณ์ความรุนแรงมากขึ้น จนสามารถยอมรับความแตกต่างและไม่มีอคติต่อกัน ซึ่งในบริบทของสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือการทำงานเพื่อขอพื้นที่ความปลอดภัยให้คนในพื้นที่ และทำงานร่วมกันทั้งไทยพุทธมุสลิม

จากวัตถุประสงค์ที่สอง ระบุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นนักกิจกรรมด้านสันติภาพของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คือกระบวนการทุนทางสังคม กล่าวคือ การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมและทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ที่เกิดจากกระบวนการเยียวยาทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ การใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความสัมพันธ์อัน แนบแน่นระหว่างคนในครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น ระหว่างญาติมิตร ส่งผลให้กลุ่มผู้หญิงรับรู้ และตระหนักว่าครอบครัวเป็นกำลังใจและยังเป็นแรงส่งให้ตนเองต้องก้าวข้ามปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ในขณะที่ทุนทางสังคมที่สร้างขึ้นใหม่ การก้าวข้ามจากเหยื่อไปสู่ นักกิจกรรมสังคมของผู้หญิงที่ได้รับ ผลกระทบจากเหตุการณ์ไม่สงบพบว่ากระบวนการเยียวยาเป็นปัจจัยแรกที่จะเกิดขึ้นหลังจากแปลงสภาพกลายเป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างสมบูรณ์ กระบวนการเยียวยาซึ่งมีมากกว่าการมอบเงินช่วยเหลือ แต่ยังเป็นการริเริ่มให้กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้ได้มีโอกาสเข้าถึงการทำงานร่วมกันภายใต้โครงการต่างๆ

ดังนั้น ผู้หญิงผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุความรุนแรงที่สามารถก้าวสู่การเป็นนักกิจกรรมสังคม มีกระบวนการปรับเปลี่ยนตัวเองในระดับทัศนคติ พฤติกรรม และวิถีชีวิต อันได้แก่ การค้นพบศักยภาพของตัวเอง ทัศนคติต่อผู้อื่น และการหันมาทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น ในขณะที่ยังมีบทบาทในพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้านที่มีภาระต้องดูแลครอบครัว โดยเงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งมาจากการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายทางสังคมในกระบวนการเยียวยา ที่ทำให้เกิดการช่วยเหลือกัน การรับฟังปัญหาของผู้อื่น และการเรียนรู้ประสบการณ์จากความรุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหที่ต้องเผชิญร่วมกัน เครือข่ายกิจกรรมเป็นทุนทางสังคมที่เอื้อให้ผู้หญิงผู้สูญเสียทำงานเพื่อส่วนรวมได้ (public sphere) ส่วนทุนทางสังคมดั้งเดิมอันได้แก่ ครอบครัวและเครือญาติช่วยประคับประคองชีวิตส่วนตัวและครอบครัว (private sphere) นอกจากนั้น

ผู้หญิงผู้สูญเสียสามารถแสดงบทบาททางสังคมได้มากน้อยแตกต่างกัน ผู้หญิงส่วนหนึ่งก้าวไปสู่การสร้างพื้นที่สันติภาพ ขณะที่ส่วนหนึ่งทำงานเพื่อสร้างโอกาสการค้าเสรี ทั้งนี้ยังมีปัจจัยเนื่องมาจากการมีทุนมนุษย์หรือศักยภาพและประสบการณ์ส่วนบุคคลไม่เท่ากันด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

Berghof Foundation. 2016. *Bergh of Glossary on Conflict Transformation - 20 Notions for theory and practice*. Berlin: Berghof Foundation Operations GmbH.

Coleman, J. 1998. "Social Capital in the creation of Human Capital." *The American Journal of Sociology* 94: S95-S120.

Lederach, J. P. 1997. *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington, DC: United State Institute of Peace Press.

Lederach, J. P. 2003. *The Little Book of Conflict Transformation*. Washington, DC: United State Institute of Peace Press.

Miall, H. 2004. *Conflict Transformation: A Multi-Dimensional Task*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Prachuabmoh, C. 1980. *The Role of Women in Maintaining Ethnic Identities And Boundaries: A case of Thai Muslims (The Malay-speaking group) in Southern Thailand*. USA: University of Hawaii.

Putnam, R. D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Richter, D. S. 2008. "Gender, Culture, and Conflict Resolution in Palestine." *Journal of Middle East Women s Studies* 4(2):30-59. <https://muse>.

Wassana N. 2015. "Engagement of Malaysia and Indonesia on Counterinsurgency in the South of Thailand." *Asia Pacific Center for Security Studies*.

ภาษาไทย

เกษียร เตชะพีระ. 2550. "สู่ความเข้าใจและทางออก." ใน *มลายูศึกษา : ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้*, นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ, 185-187. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

เสาวรส ปลื้มใจ และ อุทิศ สังขรัตน์. 2558. "ผู้หญิงกับการสร้างสันติภาพชายแดนใต้." *อินทนิลทักษิณสาร*, 1(10): 225 - 243.

แวลีเมาะ ปูชู. 2557. "กำพร้า 6,000 ราย หญิงหม้าย 2,800 คน ได้เวลายุติความรุนแรงชายแดนใต้."

Isranews. 25 พฤศจิกายน. https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/34676-orphan_34676.html.

กลุ่มงานช่วยเหลือเยียวาสังคมจิตวิทยา ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. 2549.

หลักการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. *รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) : เอาชนะความรุนแรงด้วยพลัง*

สมานฉันท์: บทสรุปสำหรับผู้บริหาร. ม.ป.ท. : คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ.

คณะกรรมการการต่างประเทศ วุฒิสภา. 2549. รายงานการวิจัย เรื่อง ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวิจัยและ พัฒนาของวุฒิสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

จิตต์ประภัสสร บัตรประโคน. 2552. “ดับไฟได้ด้วยความเป็นผู้หญิง.” เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559. <https://cedawwatch.wordpress.com>

ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2558. “เอกสารประกอบการเรียนวิชาสตรีศึกษา: ผู้หญิงเพศภาวะและการพัฒนา.” ศูนย์สตรีศึกษาคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐิตินบ โกมลนิมิ. 2555. เสียงของความหวัง: เรื่องเล่าของผู้หญิงเพื่อกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้. กรุงเทพฯ: บริษัทภาพพิมพ์.

ฐิตินบ โกมลนิมิ. 2560. หลังรอยยิ้ม: เรื่องเล่าเพื่อพลิกฟื้นตัวตนและชุมชนชายแดนใต้. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ภาพพิมพ์.

ตันแคน แม็กคาร์โก. 2551. ฝึกแผ่นดินอิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คบไฟ.

ธนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2549. ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวมลายูมุสลิม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

นภาพรณ หะวานนท์. 2556. “วิธีการศึกษาเรื่องเล่า : จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้าน

สังคม.” วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 5(2): 1 - 22.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2541. ชุมชนเข้มแข็ง ทูทางสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
กองทุนเพื่อสังคม.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2549. มลายุคศึกษา: ความรู้พื้นที่เกี่ยวกับประชาชนมุสลิมในภาคใต้.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ปราณี ทิพย์รัตน์. 2556. การกำกับดูแลภาคความมั่นคงโดยรัฐสภา: หลักการ กลไก
และแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : บริษัทพี เพรส จำกัด.

มูลนิธิผสานวัฒนธรรม. 2548. ศูนย์ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านระหว่างประเทศ.
มติคณะมนตรีความมั่นคงที่ 60/147.

மாகาเรล. 2558. การเยียวยาในภาคทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ความยุติธรรม
ระยะเปลี่ยนผ่านระหว่างประเทศ.

มูลนิธิผสานวัฒนธรรม กลุ่มด้วยใจ และเครือข่ายส่งเสริมสิทธิมนุษยชน. 2556.
รายงานสถานการณ์เด็กและสตรีจังหวัดชายแดนใต้ ปี 2556..

วรรณลักษณ์ เมียนเกิด. 2558. เรื่องเล่าชีวิต:วิธีการเพื่อความเข้าใจประสบการณ์
ชีวิตของมนุษย์. หลักสูตร สังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต คณะ
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี. 2550. “เพื่อสันติภาพรัฐต้องเยียวยาฝ่ายตรงข้าม.” เข้า
ถึงเมื่อ 16 ตุลาคม 2558. <https://www.gotoknow.org/posts/431100>

สินาด ตรีวรรณไชย. 2548. “ทุนทางสังคม: ความหมายและความสำคัญ.” เข้าถึง
เมื่อ 3 มกราคม 2558. <https://prachatai.com/journal/2005/01/2262>

อังคณา นีละไพจิตร. 2552. บทบาทและความท้าทายของผู้หญิงมลายูมุสลิมท่ามกลางความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิยุติธรรมเพื่อสันติภาพ

อัมพร หมาดเด็น. 2551. “ผู้หญิงในสถานการณ์ความรุนแรงและความหวังแห่งสันติภาพ.” *วารสารจุดยืน* 2: 114-162.

อัมพร หมาดเด็น. 2558. มติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ 1325: ทบทวนข้อเสนอเพื่อพิจารณาทิศทางการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้. *Deep South Watch*, <https://deepsouthwatch.org/th/node/7857>

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. *มติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อาภาภรณ์ ดำรงสุสกุล. 2551. ประสบการณ์ของผู้หญิงที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ได้รับบาดเจ็บจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.